

A Könyvek Központi Katalógusa és funkciói Magyarországon

KONDOR Imréné

1975 dec. 3-5 között Prágában első alkalommal találkoztak a szocialista országok nemzeti könyvtárainak képviselői, hogy a központi katalógusokról és a könyvtárközi kölcsönzésről tanácskozzanak. Az alábbi, Prágában németül elhangzott referátum a magyarországi Könyvek Központi Katalógusáról és a Könyvek Központi Katalógusa Osztályon folyamatban lévő és tervezett munkálatokról tájékoztat röviden. Mivel a téma a kívánatosnál kevésbé közismert, lapunk a hazai könyvtárosok tájékozódását kívánja a közreadásával előmozdítani. (Szerk.)

I. A KÖNYVEK KÖZPONTI KATALÓGUSA (KKK)

A KKK Központi Cimjegyzék néven az 1922.XIX. törvénycikk előírása alapján 1923-ban az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ keretében, 10 nagykönyvtár bejelentései alapján indult. 1945-ig, a felszabadulásig a jelentő könyvtárak száma 20-ra emelkedett, a bejelentések száma 500 000 cím volt.

A 2042/14/1952. sz. minisztertanácsi határozat a katalógust 1952-ben az Országos Széchényi Könyvtárhoz telepítette, ahol azóta is a IV. Főosztály keretében működik.

1. GYÚJTÓKÖR

A KKK 150-200 könyvtár vétel, ajándék, csere útján beszerzett, a 16. sz.-tól megjelent külföldi és a Magyarországon 1952-ig megjelent monografikus kiadványok bibliográfiai leírásait gyűjti. 1974-ben 147 könyvtár 181 000 cédulát küldött.

2. A KATALÓGUS FELÉPÍTÉSE, SZERKEZETE

A KKK a könyvtárak által beküldött eredeti cédulákból szerkesztett bütöndes katalógus. Egy cimleírásról a katalógusba több cédula is bekerül:

- egy és több szerzős könyvek az első szerzőhöz;
- cimrendszós leírások a címhez, és a közreműködőhöz (személy vagy testület);

- testületi szerzős könyvek a testülethez és a disztinktiv címhez;
- több kötetes könyvek: az összefoglaló címhez és a közreműködőhöz; az egyes kötetek szerzőjéhez ill. a címhez kerülnek beosztásra.

3. A KATALÓGUSRENDSZER

A KKK jelenleg négy katalógusból áll:

- az 1945 előtt (1944-ig) bejelentett kiadványok katalógusa:

400 fiók
500 000 cím
- az 1945 után bejelentett kiadványok katalógusa a szláv nyelvű könyvek kivételével:

2414 fiók
2 500 000 cím
- szláv nyelvű kiadványok katalógusa:

550 fiók
550 000 cím
- kongresszusi kiadványok katalógusa:
(tudományos ülések különböző típusu kiadványait
1964 óta tartalmazza, ETO szakrendben)

50 fiók
50 000 cím

II. LELŐHELYTÁJÉKOZTATÁS

A kb. 3 millió címet tartalmazó katalógus a hazai és a könyvtárközi kölcsönzés eszköze, egyetlen funkciója a lelőhelymeghatározás. A lelőhelyeket betű-szám kombinációjú kód jelzi, azonos bejelentéseknél egy bejelentésre vezetjük az összes kódot. Személyesen, telefonon, levélben és a könyvtárközi kölcsönzésen keresztül mindenkinek ingyenesen rendelkezésére állunk.

III. SZAKTÁJÉKOZTATÁS

Az évi kb. 200 000 bejelentést 1961-től a szaktájékoztatás szolgálatára is megkísérelte az OSZK rendelkezésre bocsátani. 1961-1975-ig a mindenkori utolsó 5 évben megjelent címekről két sorozatban (Természettudományok: műszaki tudományok - orvostudomány - mezőgazdaság; Filozófia: társadalomtudományok - művészet - nyelvészet - irodalom) ETO szakrendben évente 12-12 számban kiadta a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékét (OGYJ).

1974-ben az OSZK felülvizsgálta a kiadvány célszerűségét, gazdaságosságát és színvonalát. A vizsgálat megállapította, hogy a visszakereshetőséget biztosító mutatók, kumulációk hiányában a kiadvány efemer jellegű, számos hasonló jellegű és azonos címanyagot tartalmazó szakterületi jegyzék miatt a magas előállítási költségek mellett a kiadvány nem gazdaságos, nem megfelelően igényelt szolgáltatás.

Helyette a KKK a szaktájékoztatás szolgálata érdekében két alkalommal kezdett.

1. CLEARING-ÁLLOMÁS

Az OSZK megállapodást kötött az egyes szakközpontokkal ill. hálózati központokkal, hogy a könyvtárak által beküldött címleírásokból a szakterületek gyűjtőkörébe tartozó címeket a "clearing-állomás" kiválogatja és másolat formájában eljuttatja, "átutalja" az országos szaktájékoztatásra kijelölt szakközpontokhoz. Ilyen szakközpontok, illetőleg hálózati központok pl. a következők: Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ (orvostudomány), Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár (mezőgazdaság), Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete (irodalomtudomány), Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete (történettudomány), Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete (nyelvtudomány), Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (pedagógia), Országgyűlési Könyvtár (jog, politika), Statisztikai Hivatal Könyvtára (statisztika), Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára (közgazdaságtudomány), Budapesti Egyetemi Könyvtár (filozófia, vallás, pszichológia). A KKK-tól kapott cimanyagot a szakközpont beépíti saját tájékoztatási rendszerébe: országos szakkatalógust állít fel vagy szakterületi kurrens lelőhelyjegyzéket ad ki. Ezt a szolgáltatást a KKK keretében működő clearing-állomás 1975. január 1.-től megindította, és az első félévben 20 000 ciminformációt juttatott el a szakközpontokhoz másolat formájában.

A KKK-nak ez az új szolgáltatása összhangban van a magyar könyvtárügy általános fejlesztési irányvonalával, az országos szakterületi tájékoztató központok kialakításával.

2. ÚJ KIADVÁNY

1975-től a KKK osztálya megkezdte egy olyan tájékoztató kiadvány szervezését, amely a beérkező bibliográfiai leírásokból kiválogatja az általános, valamint a társadalomtudományi segédkönyveket, referenzs könyveket és az egyes diszciplínák legfontosabb kézikönyveit. A kiadvány évente kétszer fog megjelenni, évenként 5-6000 címet fog tartalmazni. "A külföldi társadalomtudományi alapművek a magyar könyvtárakban" c. kiadvány szerkezete ETO szerinti szakrend lesz. A folyamatos és retrospektív visszakeresést a folyamatosan kumulált név-, cím-, testületi- és sorozati mutató biztosítja majd. A címleírások az ISBD(M)-hez igazodóak lesznek. Az évente két füzetben megjelenő kiadványból ötévente kumulált kiadványt tervezünk. A kiadvány célja, hogy az országban található külföldi referenz kiadványokról a jövőben folyamatosan és retrospektíven tájékoztassuk a könyvtárakat és a szakembereket. A kiadvány első számának szerkesztése (2000 cím) folyamatban van, megjelenése 1976-ban várható.

IV. EGYÉB FOLYAMATBAN LÉVŐ ÉS TERVEZETT MUNKÁK A KKK-BAN

1980-tól új katalógus megindítását tervezzük, ugyanakkor a tipológiai, gyűjtőköri tisztázatlanság, az idők folyamán változott címleírási szabályzat és gyakorlat szükségessé teszik jelenlegi katalógusaink átszerkesztését is.

E két feladatra való felkészülés időszerűvé tesz néhány vizsgálatot és felmérést.

1. Elméletileg és empirikusan vizsgáljuk, hogy az 1945 előtti katalógus egyesíthető-e az 1945 utáni katalógussal.

2. Gyűjtőköri vizsgálatok: A KKK elvileg csak monografikus kiadványokat gyűjt. Tipológiai tisztázatlanságok és a könyvtárak eltérő gyakorlata miatt azonban időszakos kiadványokat is (elsősorban évkönyveket) tartalmaz a katalógus. Megvizsgálandó továbbá, hogy a nagy könyvtárak országos jelentőségű különgyűjteményeit, mint pl. az Országgyűlési Könyvtár ENSZ kiadványok gyűjteményét, vagy az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tankönyvgyűjteményét érdemes-e a KKK-ban is címenként nyilvántartani. A sorozatba nem tartozó különlenyomatok gyűjtése is kérdéses. A gyűjtőkör végleges meghatározása érdekében jegyzéket állítunk fel a kétséges típusokról, egyidejűleg figyelemmel kísérjük, hogy ezekre a gyűjtőkörileg vitatható kiadványfajtákra vonatkozóan van-e igény a könyvtárközi kölcsönzés keretében. A kiiktatandó típusok végleges megállapítása után kidolgozzuk a katalógusból való kiiktatás módszerét is.

3. Tapasztalataink szerint a nyilvántartott lelőhelyadatok egy része az elmúlt évtizedek során időszerűtlenné vált, mert a könyvtárak - a KKK értesítése nélkül - selejtezik a már bejelentett könyveket. A katalógus hitelességének megállapítása érdekében 20 000 címet behasonlítunk a bejelentő könyvtárak katalógusában ill. állományaiban. A vizsgálatról reális adatokat várunk a lelőhelyadatok megbízhatóságáról.

4. A megbízhatósági vizsgálattal egyidejűleg 30 kérdésből álló kérdőívet küldünk szét a már jelentő és az együttműködésbe még bevonandó könyvtárakhoz. A kérdőív és a megbízhatósági vizsgálat alapján szándékozunk javaslatainkat a Kulturális Minisztériumnak megtenni, hogy a bejelentési kötelezettségre vonatkozó jogszabály milyen és mely könyvtárakra vonatkozzék.

5. A könyvtárközi kérések alapján 1000, a katalógusban meg nem talált és külföldről bekért könyvet behasonlítunk a katalógusba. A könyvvel való összevetéskor mégis megtalált esetekben a címlapról, a címleírásról és a kérésről xerox másolatot készítünk. A példatár módot ad majd

- a katalógusszerkesztés,
- a beküldött címleírások, valamint
- a kérőlapok

hiányosságainak elemzésére.

6. Mintavétel alapján kiszűrjük a szerkesztési hibák típusait, amelyekre az új katalógus szerkesztési szabályzatának ill. az átszerkesztési szabályzat kidolgozásánál különös figyelmet szentelünk.

E több irányú "frontális" empirikus vizsgálatok eredményeit 1976-ban összegezzük és előreláthatólag az év végéig kidolgozzuk a rekonstrukcióra vonatkozó javaslatot.

7. A KKK-nak szélesebbkörű bel- és külföldi propagandája érdekében a közeljövőben közreadjuk kb. 2 iv terjedelmű, többnyelvű rezümével kiegészülő tájékoztatónkat a KKK-ról.

Gondjaink és terveink, úgy gondoljuk, nem speciálisan magyar gondok és tervek. A gyűjtőkör - mind az együttműködő könyvtárak, mind a gyűjtendő kiadványtípusok vonatkozásában - a több milliós katalógusok szerkesztési problémái; a pontatlan kérések kiküszöbölése; a központi katalógusok szélesebbkörű kihasználása, általános könyvtárügyi és világszerte mostanában jelentkező problémák.

A múzeumi könyvtárak és a társadalomtudományi információs rendszer (Gondolatok a múzeumi könyvtárosok második konferenciája után)

KÁROLYI Ágnes

A Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Osztály (MRMK) 1976 januárjában kétnapos értekezletre hívta a múzeumi könyvtárosokat. Az értekezlet első napjának témái: a KMK által készített "Múzeumi könyvtárak fejlesztésének irányelvterve", továbbá az állománykivonás és a központi katalógusok problémája, végül a múzeumi könyvtárak részvétele a társadalomtudományi információs rendszerben. A második napon a magyar múzeumok kiadványainak bibliográfiája, a Magyar Nemzeti Galéria Bibliográfiai Csoportjának munkája, a múzeumi népműveléssel kapcsolatos szakirodalom bibliográfiája és a múzeumi könyvtárosokra vonatkozó felmérés eredményei, az alap és továbbképzés lehetőségei kerültek tárgyalásra. A résztvevők a Könyvtárellátó és a Kultura Könyv és Folyóirat Külkereskedelmi Vállalat képviselőivel is találkoztak. A konferencia jegyzőkönyvét az MRMK kiadja.

Ezuttal a társadalomtudományi információs rendszerben való részvétel szempontjából rendezzük a múzeumi könyvtárakkal való foglalkozás során gyűjtött adatainkat és tapasztalatainkat.

A múzeumi könyvtárosok első konferenciáját 1974 nyarán rendezte az MRMK. Az általa összeállított "Az információs-dokumentációs együttműködés tervezete" c. előzetesen szétküldött anyag megvitatása volt a konferencia fő témája. (1.) Karácsonyi Rózsa a konferenciáról szólva találóan állapította meg, hogy a könyvtárosok ekkor találkoztak először, s "a panaszáradat elsöpörte" a tervezetet (2.), holott ez a múzeumi könyvtárak körén belüli információcserére, a körön belül megvalósítandó koordinálásra szorított.